

PALM KNIHY
knihy ve vaší dlaní

Obrazy z dějin národa českého (II)

Vladislav
Vančura

OBSAH

STŘÍDA ČASU	7
NĚKOLIK PŘÍBĚHŮ Z DOBY, KDY SE V ČECHÁCH ZAKLÁDALA MĚSTA	9
Nepravý mnich	9
Koruna	13
Hlad a vzpoura	20
Neklid	24
Špatný sluha	31
Pokuta	34
Hra v šachy	39
Dvě děťátka	43
Úzkost	51
Cizinec	60
Výměna	63
Sedm let	67
Dva biskupové	71
Exhorta	74
Zloděj	79
Setkání	83
Pomoc boží je jistá	86
Blažené chvíle	89
Jihlava	93
Kladivo a kovadlina	104
Zpěvák	108
MRAČNO	113
JINOŠSKÁ VZPOURA	134
ŠLÉPĚJE KRÁLE PŘEMYSLA	163
Obmyslnost	163
Markéta Rakouská	167
Slib	170
Rozmluva	172
Bajka	175
Dominikán	177

Myšlenky	179
Tažení.....	181
Křest	183
Čihadlo.....	185
Stížnost.....	189
Dva soupeři	191
Palcétřík.....	193
Bitva.....	195
Mír	200
Svatba.....	202
Přivítání	205
Výzva	207
Litva.....	209
Korutany	212
Semering.....	214
Dva Italové	219
Modlitba.....	222
Volba	224
Úmluva	227
Beznaděje.....	230
Noc	234
Láska	236
Moravské pole.....	239
ZLÁ LÉTA	242
RYTÍŘ	263
POČÁTEK KUTNÝCH HOR	290
PENÍZ LEHČÍ NEŽLI LUPÉNEK	306
ZÁVĚR	319

STŘÍDA ČASU

Po převratných dobách na počátku středního věku ožil mezi národy cit latinského díla a ti národové vešli v nové společenství. Potom vzdělanost, která přetrvala zkázu státní moci, byla naplněna křesťanským duchem a církev, ta přemožitelka římských císařů a nepřítelkyně světského vladaření, sama učiněna jest císařovnou. V myšlení, v řemeslech a ve všech pracích vládl za těch časů obnovený obyčej Věčného města a stavitelé a písaři a dělníci se vraceli k známým způsobům práce.

Ale tak jako bývá, když se věci podobné dějí v různém čase, pozměnil se podle doby i podle poslání sám smysl tvarů a souvislost a společná podstata díla křesťanského s dílem pohanským byla nezřetelná. Trvala v nepovědomí, trvala v zapomenutých zkušenostech, trvala v snadnosti a v jakémsi štěstí.

To lze říci o jižních zemích evropských, na západě pak o Francii a dále o malé části krajů, které náležely k pozdějšímu Německu.

V těch končinách se tedy zvolna střídal věk starý s věkem novějším, avšak na sever od hranice římských vlivů, tam kde ležely země státu českého a valná část zemí německých a dále země polské a skandinávské, tam dlouho trval domácí mrav. I rozlišovaly se ty dva různé okrsky jako dva světy. Prvý byl svět souvislých vlivů latinských a druhý, jak se připomíná v knihách, se podobal novině orané hlubokým oráním. Byl barbarský a svatý zároveň. Otřásal se silami života, a když se ty síly a ten život střetly v širém nárazu, vzešel ze srážky nový duch a nové cítění. Tak stanuly země doposud málo známé v popředí dějů a jejich příběhy znějí v tom čase jako volání nové a jako volání, jehož pravda je nesnadná. I učiněn jest svět severní, to jest ta řečená novina, pastviskem Beránka. Bylo mu poskytnuto přednější místo. Jeho je duch i volba i rozhodování, ale způsob, nástroj a vnějšek románského díla patří končinám starého vlivu.

Když se pak velikolepé údobí schylovalo ke konci a když práce, které přísluší jméno tvorba, ustávala když duch a toužení, jež se vzpíná po tvarech nových a nových, bylo ohrazeno pravidly a když jako spoutaná a hrozící síla naplnilo svůj kadlub, zdálo se, že se i v Čechách zastavil proud slavných příběhů. Tehdy vládla v Čechách knížata bez ušlechtilosti a císař jim rozkazoval, poroučel jim a nouze a tísně skličovaly lid. I stál český národ nad svým obrazem. Podobal se zakotvené lodi, která se vzhlíží ve vodách, a byl více obraz než tělo a více nezřetelná myšlenka než čin a život. V tom čase se proměňovaly způsoby románského díla v obecný obyčej. Věci zvláštní staly se běžnými a věc kdysi vytoužená žila jen v stínech opakování.

A stalo se opět, že za té mrákoty zasáhla touha po volném živobytí hlubinu lidské bytosti. Stalo se, že v Čechách vzešel nový cit a nové chtění a vůle. Stalo se, že se český národ rozestoupil v průrůzné vrstvy a že se schystal k volnému činění. – Potom poznovu započal dílo.

NĚKOLIK PŘÍBĚHŮ Z DOBY, KDY SE V ČECHÁCH ZAKLÁDALA MĚSTA

Nepравý mnich

Na počátku panování knížete Přemysla Otakara chodil po české zemi jakýsi Burgund'an. Vedl si jako mnich, tvářil se jako světec, ale svěcení neměl prazádné. Jeho hlava nebyla vyholena, naopak od čela k šíji ji pokrývaly husté, štětinaté vlasy. Byl špinav, byl bos a vězel v kutně či v plášti, který se jí podobal jak vejce vejci. Stahoval si bedra provazem a na ramena mu visela špičatá kápě. Byl sušší, než jsou čerti, měl drobnou hlavu, hrbatý nos a usměvavá ústa. Jeho otec žil v městě zvaném Beaune. Byl kupcem. Prodával měchy vína, nakupoval sukno. Jezdil do Flander a každý z jeho těžkých vozů – cestou tam i zpátky – musily táhnout tři páry. – Když byl kupec tak bohat, jaký div, že zatoužil, aby se jeho synáček vyrovnal šlechticům? Přál si toho z plna srdce. Sotva chlapec poodrostl, vyhledal mu v jakémisi italském městě vzácnou společnost a potom se radoval, že při hrách a radovánkách platí Bernard za prvního.

Jednou si milý kupecký synek chtěl zahrát na šlechtice trochu vážněji a vydal se s milánskými vojsky dobývat Pavie. Bylo to kolem roku 1180, a tedy v dobách, kdy italská města vedla mezi sebou bez přestání války. Bylo to v době, kdy se vinice a zahrady a něžná políčka obracela v poušť a kdy i lidská mysl (jež v jižní končině má buď temnou barvu anebo barvu jasně jiskřící) se zastřela strašným stínem: bylo to v dobách, kdy veselost a smrt se střídaly ve vládě.

Bernard (stejně dost chytlavý) vzplanul pro válku jako vích. Chvastal se, řinčel až strach novým mečem, nadával, hrnul se do řeže a dozajista chtěl buď zvítězit anebo padnouti. Na neštěstí jakýsi bídný lučištník, který si hověl na pavijských hradbách, vypustil

v osudném okamžiku ze své kuše šíp a ten šíp divným řízením protknul všechny vrstvy Bernardovy tváře. Vyrázil mu dvě stoličky a uvázl v klenbě měkkého patra.

Ach, nelze vypovědět, jak ta příhoda Bernarda zmátla! Udeřil mečem, pohodil štít, dal se do křiku pramálo válečného a utržil si krátce vedle bolesti i ostudu. Od těch dob se Bernard stranil vznešených lidí. Měl porušenou řeč, mluvil šeplavě a soudruzi na něho ukazovali. Co si měl tedy počít? Odešel. Žil kdesi v klášteře, ale odloučení od krásného světa se mu nelíbilo. Vyznával život, měl vnímavého ducha a nevýrazný rozum, byl trochu prosťáček a také slovíčkář, který si rád pro sebe mumlá tiché průpovídky. Neuměl držet jazyk za zuby, stýskalo se mu a z těch všech důvodů upláchl do polí.

Je to snad bezbožnost?

Ne. Bernard pociťoval, že mnichové umrtvující tělo nemají pod svým pláštěm všechno štěstí. Snil o pozemském ráji. Sprádal si příběhy a v těch příbězích splývala podobenství se skutečným světem. Ježíš Kristus se v nich družil k lidem vytržené mysli a tvář přesvaté Panny se v nich zdála býti světlem, jež ozařuje dívčiny i pěnice i kvítí.

Zachvácen prudkým toužením patřiti v tu propast milosti a povzbuzen i sny i věcmi, kterých se dotýkal, šel Bernard cestou k severu a jara, jimž se nic nevyrovná, a stíny doubravy, severní mráz i léto jej tak okouzlily, že navždy setrval v těch končinách. Byl velmi šťasten, byl chud a nic mu nechybělo. Byl šťastnější než král a jenom zřídka hřešil – ovšem, není-li hříchem tlachání, neboť od rána do noci nezavřel ústa.

Naučil se německy i česky, svého ducha oslovoval starou francouzštinou, na křížovatkách, které obcházejí strašidla, se modlil latinsky, a když pil u nějakého velmožného pána víno, vzpomněl si na vlaštinu. – Vposled pletl všechny jazyky. Z jeho mysli se vytratila správnost. Stal se dočista prosťáčkem. Svědivý svrab mu provrtával kůži a na jeho ubohých šlapkách usychala krev.

Když se řečený Bernard po prvé zatoulal ke špitálskému kostelu Panny Marie před Týnem a když se blížil k starému dvorci, stalo se, že ze zátočiny vyrazilo deset či patnáct zbrojenců, kteří táhli k židovské ohradě. (Toho dne přišlo knížeti na mysl, že mu židovská chasa odvádí prabídně poplatky, a chtěl jí vyhnat z hlavy zapomnětlivost.) Bernard nebažil po shledání s vojáky. Chtěl se skrýti, ale kam uskočit? – Nablízku stála chalupa jakéhosi kováře Petra; nepravý mnich k ní rychle zamířil, sotva se však rozběhl, sotva učinil první skok, přiběhl k němu beránek a vrazil mu prudce do nohou. Ten beránek byl předtím ukryt v křoví, ale rázné kroky a bušení na štít mu nahnaly strachu. I běžel k mnichovi a jal se pobekávat a měl se k němu jako k pastýři.

Královi pacholci neměli právě pověst andílků. Kovář zhlédnuv je málem před stavením pospíchal přiraziti dveře (aby si některý zbrojenec nespletl snad cestu a nezavítal do jeho špižírny). Petr měl nakvap. Již chytal za hák, již se pověsil na rozkývanou veřej – tu znenadání spatřil Bernarda s bělostným beránkem. Bylo mu jich líto. Vtáhl je tedy dovnitř a odvedl mnicha do kovárny. Petrova žena, které bylo jméno Nětka, dala mnichovi krapítek kyšky a dvě veliké podplamenice. Bernard je požehnal. Potom se dal do řeči. Vypravoval špatným jazykem o krásném světě a rozesmál Petra i Nětku jako hrdličky. – Ach, bývá blaze v chýších, kde nehnízdívá hlad a kde se muž a žena věrně návidí.

Když nadešel čas rozloučení, vyvedl kovář mnicha na dvorek. Tam spatřili jehňátko vklíněné mezi košík píce a plot.

„To,“ řekl Petr, „je tvůj beránek!“

Potom jej uchopil a položil jej do mnichovy náruče s takovým odhodláním a s takovou prostotou, že se Bernard nevzmohl na odpověď. Ostatně, proč by odporoval? Je-li člověk chudý a je-li pokorného srdce, nemůže váhat přijímati dárky!

Ale což, když se Petr mýlil, což, když měl za to, že beránek je mnichův?

„Spatřil nás u vrat pospolu a (jak lze uhádnouti) mohl se to dost dobře domnívat.“

„Ne, na mou duchu,“ odpovídal Bernard svým pochybnostem, „jsem pouhý hlupák a věru nevím, zda by to byl hřích, kdyby mi kovář dal dárek z cizího. Až budu někdy spát v klášteře, otáží se přemoudrých otců, pokud však soudím sám, chci věřit, že boží moudrost přivírá oko nad soustem chud'asů a že mi poslala do cesty pečení.“

Příhoda s kovářem a s mnichem se zběhla v místě, kde později vyrostly domy Starého města. Je to slavný kus země, ale tehdy byl nesličný a měl pověst leda mezi kramáři a kupci.

Jeviště povídky je tedy nevalné, děj nicotný, postavy bez významu. Z těch příčin přerušme vypravování a obraťme pozornost ke knížeti a ke králi!

Kovář nechť zatím poctivě živí svou ženu a Bernard nechť putuje za českou hranici!

Koruna

Přemysl, který se nazývá druhým jménem Otakar, byl šťasten ve všem podnikání a jeho jméno záhy učiněno jest známým v nesčetných krajích. Byl veliký nikoliv skrze války, ale spíše skrze obratnost a shodou příčin. I praví se, že se běh jeho vlády podobá běhu nějaké lodice, která táhne po větru. Dále se vypravuje, že jeho chytrost platila daň obmyslnosti a že jeho barva je třpyt zlata a třpytění zdaru. Toužil prý po bohatství a v té touze činil přímější cestu kupcům, kramářům, rudníkům, lokátorům, osadníkům a všem těm divným bratřím, kteří nedlouho potom zaplavili českou zemi a celý evropský východ.

Pokud jde o věk, byl Přemysl I. již na počátku svého panování nemladý. Pokud jde o tvář, je psáno, že byl podoby spanilé a uhlazených způsobů. Jeho údy a jeho jazyk poutala jen líbeznost a něha. Měl živý pohled, prudké pohyby, a když přecházel s místa na místo, vlnil se plášť nad jeho ostruhou a jeho rukávce vlály. I zdálo se, že to nekráčí panovník, ale člověk stále kvapící. Byl jako vítr. Snadno se rozhodoval. Snadno se obracel a jeho ústa snadno o jediné věci říkávala ano i ne. Stálost nebyla jeho obyčejem. Měl vrtkavou mysl. Zapomínal na staré svazky, obnovoval je, opět je rušil a mohl snad s láskou přivítati choť, kterou byl zapudil, a mohl snad věrně státi při vladaři, proti němuž zvedl předtím válku. Přemyslovy skutky bývaly odděleny zapomenutím. Nespojovaly se, neskládaly jednotu, ale jeden stál proti druhému.

Za druhého léta Přemyslova panování, v březnu roku 1198, byl v německé zemi zvolen za krále vévoda Filip Švábský. Ale některá říšská knížata nestála za Filipem. Tak došlo k rozkolu a Filip i jeho odpůrce Ota Brunšvický volky nevolky musili hledat přispění u říšských knížat. Český panovník, který se již z počátku přiklonil na Filipovu stranu, rozmlouval potom často se švábskými posly a v radách i o samotě přemýšlel, kterak by upevnil moc vlastní i moc krále Filipa.

Když se schylovalo k Filipově korunovaci, zavázal se Přemysl, že s velkým průvodem dorazí do Mohuče. Věc byla přislíbena a rozhodnuta, ale kníže se nechystal na cestu. Otálel, myslil na Filipovu vděčnost, vážil cenu pomoci a jeho srdce se šířilo starou touhou po královské koruně. – To toužení a vůle naplnila všechnu jeho mysl. Svolal tedy velmože a švábské posly a chtěl jim nějakým zastřeným způsobem vypovědět, po čem prahne a čeho žádá.

Když vešli do komnaty se zčernalým stropem, ukázal kníže k lavicím, které se táhly po celé délce stěny, a sám povstav chodil s místa na místo. Kráčel mimo posly, bral se mimo svou družinu a s jakousi veselostí se snažil uhodnout, kdo z těch vzácných přátel je největší lišák a kdo by mohl začít řeč o královské koruně.

Zatím si šlechticové vyměňovali tichá slovíčka. Někdo se usmíval, někdo se škaředil a vyšehradský probošt pozvednuv cíp pláště se zalíbením si prohlížel dyktu, kterou byl plášť podšit. Jeho duch se přitom toulal bůhví kde. Zkolébán šumotem hlasů či lesknoucí se barvou a v soustředění, které se rozplývá a které se opět vrací k jedinému smítku, zdál se podřimovati. Přemysl si povšiml proboštova smění. Položil mu ruku na rameno a pravil:

„Příteli, lze snadno pochopiti, že ten, kdo mlčívá, je moudřejší než člověk, který chodí se svými myšlenkami na trh. Promluv tedy a zodpověz mi tuto otázku: Pročpak lidé hledají raději odpuštění hříchu u opata než u nějakého kaplána? Proč se s ochotností zpovídají biskupovi, kdykoli je jim dána volba mezi biskupem a mezi jinými kněžími?“

„Pane,“ řekl opět probošt a upustil cíp pláště, „Bůh, který ti udělil velikou vládu, rozděluje i moc duchovní. Část menší propůjčil jáhnům, část větší kanovníkům a část velikou těm, kteří jsou biskupy a arcibiskupy. I platí tedy slovo biskupské jako pravda vyrytá v kámen a slova drobných kněží jako pravda psaná do písku.“

„Ach,“ odpověděl vládce, „každý kněz je prostředníkem božím a každý vladař je jeho nástroj. – Ale ty jsi dobře pravil o rozdílech a stupních!“

Potom se Přemysl obrátil k poslům a naznačil jim, jak řečené myšlenky rozumí. Když skončil, oslovil opět probošta a řekl:

„Jdi, zavolej písaře a sestav s nimi list Filipu Švábskému. Sestav jej obratně a ve vybraných slovech dej průchod řeči, kterou jsem uvedl. Chci, aby byl Filip později nazýván i císařem. Chci to ze vsí síly, a protože vůle krále více platí než vůle knížecí, žádám, aby Filip učinil mé Čechy královstvím.“

Řka to, dal se Přemysl do hovoru na všechny strany. S jakýmsi cizincem mluvil o tkaní látek, s posly o slibech, s velmoži o válkách. Vedl si bez zdrženlivosti a div div, že nespočítal meče svých vojsk a všechny české oštěpy a štíty. Byl rozjařen. Jeho mysl překypovala a hostiny, které rozkázal strojiti, trvaly pět dní.

Potom celý palác páchl kouřem a kořením. Šlo do tuhého u mís i u ohniště. V těsných chodbách vráželi do sebe sluhové a bylo slyšeti křik a cinkání pohárů a syčení opékaného masa a kvikot psice, která se vetřela až ke krbu a které kuchtík uštědřil kopanec. Oheň praskal, kýty se houpaly v udírnách a od sklípků až po krov střechy zněl veselý hovor.

Zatím co velmožové seděli při stolech, neměl vladař nikde stání. Chodil po nádvoří, mluvil s kněžími a vposled dal zavolat jakéhosi arménského poutníka, který si rozbil stan za hradbami, a dovolil mu, ba vyzval jej, aby před ním mísil ve svých kbelcích hlinky a připravoval z nich barvu. Jeden z Filipových vyslanců šel vládce vyhledat a zastihl ho ve chvíli, kdy se skláněl nad Arménovým džberem. Jeho prsty nebyly právě čisté a zdálo se, že se panovník dotýkal látky, jež byla před chvílí bělostná a jež se stala rudou.

„Prosím Boha,“ řekl vyslanec, „aby se vám všechno dařilo podle vůle, a jsem jist, že jste z panovníků nejmoudřejších; proč se však zabýváte touhle nicotnou věcí? – Armén je nějaký nuzák! Cítím z jeho pláštíku kozí výpar a skoro bych řekl, že čpí peklem.“

„Je v něm skryto jakési šibalství,“ odpověděl Přemysl, „ale dovednost nesměruje vždy proti spáse duše. Vidím, že je chlapík; vidím, že nebarví červcem, ale hlinkami. Vidím, že jeho nach dobře lpí na ostříhané vlně, vidím, že se roucho takové podobné barvy

bude dobře vyjímat před božím oltářem a z té příčiny dám chudásovi hrst denárků. – Mínete, že je pohan? Můj Bože, způsobím, aby se stal křesťanem!“

Řka to, zavolal vladař sluhy a rozkázal jim, aby se nevzdalovali od toho člověka a byli mu ku pomoci. Dále naznačil, že si žádá, aby Armén změnil svůj příbytek za pevný dům a určil mu místo k bydlení a dal mu kus země poblíže kupecké osady v podhradí.

„Bůh,“ řekl švábskému vyslanci, „se raduje a andělé se usmívají, když se podaří uvést nějakou bídnou duši v pravost víry.“

Zatím velmožové a ostatní vyslanci neztrácejíce času rozmlouvali nad mísami. Jeden vplétal do svého hovoru výroky ze svatých Písem, druhý se pyšnil latinou a řeckými bajkami a třetí chtěl vypravovat o králi Alexandrovi, který si podmanil všechen zemský okrsek. V tom živém povídání přehlédli knížete, který se vrátil do jejich středu. Neztíšili hlas a nevzdali mu poctu. Vyslanec, jemuž bylo jméno Heřman (a to jest právě ten, který zastihl ve vládcově přítomnosti Arména), chtěl je vybídnout, aby napravili opomenutí, ale když se rozhlédl po komnatě, shledal, že panovníkův těžký stolec je opět prázdný.

K večeru vyšla rozveselená společnost se podívatí na zápas mezi vlkem a smečkou ohařů. Tu se Heřmanovi zdálo, že spatřuje knížete uprostřed nedbale oděných lidí. Byl soumrak. Jacísi sluhové zvedali praskající pochodně a v té záři Heřman rozeznával, že postava podobná knížeti počítá na prstech a že ukazuje po osadách, které ležely pod hradem. Její tvář byla odvrácena i za stenání dobýjeného zvířete.

Když se švábsští poslové vraceli, vedla je cesta krajem, jímž prošel hlad. Stavení byla tam pustá, vesnice poloprázdné a ve stodolách ani zrněčka.

„Dvě léta,“ řekl Heřman, který nesl Přemyslův list, „dvě léta potrvá, než se ta poustka připodobní zemi, z níž přicházíme. Tam je všeho hojnost. Před Prahou jsme potkávali kupce s naplněnými brašnami a pasáky se stádem podsvinčat a dále mnichy rudé od jídla, teď však sami o hladu jdeme neutěšenou končinou.“

Podobná slova přišla opět Heřmanovi na mysl, když stanul před svým pánem. I jal se vychvalovati Přemysla a pravil, že je bohat zbožím a že jeho pražské trhy budou vždy větší a větší.

„Snad,“ řekl dále, „snad se ten kníže stará víc o bezpečnost kupců než o spásu duše, snad přechází svou urozenost, snad trvá v prostném obcování s kramáři, snad si potříšňuje prsty jako nějaký barvíř či valchář, snad si hledí více prospěchu než slávy – ale možná, že právě z té příčiny se přibližuje k jeho zemi zdar. – Je to panovník obmyslný a lstivý, dovede sváděti řeč k nenadálému konci a vkládá lidem do úst to, co mu přináší zisk.“

Filip naslouchal Heřmanovým řečem s nelibostí. Byl podrážděn a jeho pravice, která předtím spočívala na hřbetě druhé ruky, se pozvedla. Potom změnil i držení těla a řekl:

„Jaký je smysl tvých slov, Hermanne? Žádný pravý vladař se nepodobá kramáři! Dbej a rozvažuj, co mluvíš, neboť z plané řeči může i tvému králi vzejít škoda.“

Heřman chtěl rychle dodat něco mírnějšího, ale Filip si položil dlaň na unavené čelo a povstav ukončil rozmluvu. Byl znechucen. Věřil, že moc spočívá v boží milosti a že nízkost a dychtění po zisku jsou od vladařů daleko vzdáleny. Věřil, že jméno král a kníže jsou jako nějaké osidlo slávy, věřil, že ten, kdo uvízne v tom osidle, nemůže býti ducha nepatrného a že jest vyvolen, aby vládl a vodil rytířská vojska a ochraňoval ctnost.

Ta pevná víra snad přiměla Filipa, že zachoval českému vládci přízeň a že po své korunovací povýšil Čechy na dědičné království. – Ale dost možná, že Filipa k Přemyslovi přiváděl jen běh veřejných věcí. Dost možná, že ten proud, to kolotání, které má příčinu ve všedních skutcích a v směřování mysli a dále v síle a dále v únavě a v hladu a v cenách, jež se platí za černý krajíc, dost možná, že ty neslavné věci působily na Filipa mocněji než víra, o které byla řeč.

Nechť je tomu však jakkoliv: V určitý den bylo v Mohuči viděti oba panovníky, jak krácejí chrámovou lodí. Filip šel zpříma. Jeho tvář byla bez pohnutí, jeho těžká víčka se zvolna pozvedala k smolnicím a jeho zrak sotva zahlédl děťátka zpívající na výšinách

žebříků, které stály podle chrámových zdí. Ta dívka se podobala andělům. Zdobil je zlatý vlas a peruti z modravé látky a dále haluze a kvítí. Pokud jde o zpěv, dal jim Bůh dovednost a tak krásné hlasy, že pěly jako slavíček; ale pokud jde o chléb, kdekdo na ně zapomínal a tak od malinkosti vedly bídny život kostelních zpěváků.

O tom však nemohl Filip přemýšlet. Kráčel dál a dál a vposled zasedl blízko svatostánku na nízkém lešení, které bylo pokryto listovím. Nad králem se zdvihala nebesa ze zlatohlavu a vůkol nebes – držíce na poduškách odznaky svrchovanosti – stáli velmožové a říšská knížata.

Když všichni zaujali určená místa, dal jakýsi jáhen znamení, aby umkl zpěv a aby se ozvaly nástroje, to jest trubky rovné a trubky zakřivené.

Za těchto zvuků vešli do chrámu tři pražští kanovníci a každý z nich nesl na památku krále nejvyššího a na znamení pokory králů světských nějakou věc, připomínající utrpení Páně. Jeden hřeby, druhý bičík a třetí trnový proutek. Za tou trojicí kráčeli biskupové a opatové a za nimi opět velmoži a za nimi ve vzdálenosti, která se rovná desateronásobné délce paže, šel Přemysl. Jeho nachový plášť byl ozdoben sotva několika drahými kameny a na jeho zkrížených rukou se leskl jediný prsten. Řetěz, který měl kolem krku, byl snad z nejslabších. I podobalo se, že kníže přichází bez valných příprav a že tak trochu pohrdá i důstojenstvím i králem Filipem. Nejevil ani radost, ani pokoru, ani pýchu a jsa si jist sám sebou šel krokem bystrým a přece odměřeným: bral se vpřed s jakousi nenuceností, která toho času pramálo slušela urozeným lidem a která byla s to, vzbuditi u arcibiskupa špetku nevole.

Bylo tomu tak? Kdož ví, ale je jisto, že se ten velmož dotkl loktem biskupa řezenského a že mu chtěl pokynutím hlavy ukázati, jak Přemysl odtahuje svou dalmatiku od místa, kam dopadaly ohnivé krůpěje smolnic. V té chvíli se střetl pohled českého vládce s pohledem arcibiskupovým a s pohledem řečeného Řezňana. Přemysl, usmívaje se, pozvedl lehounce obočí, ale církevní knížata je svraštila.

Tu jakýsi jáhen, čta v jejich výrazech, to jest v lahodném pousmívání Přemyslově a v zasmušilé přísnosti té kněžské dvojice, měl za to, že se nikdy nestanou přáteli. Ale, když byly slavné služby boží u konce a když knížata a vzácní hosté zasedli ke stolům, aby jedli a rozprávěli o věcech vlády a o věcech svatého náboženství, stalo se, že právě arcibiskup našel ve slovích Přemysla Otakara zalíbení. A věru, nemohlo tomu býti jinak, neboť králova řeč plynula tak jasně a s takovou hbitostí postihovala myšlenky, jež se právě draly na arcibiskupův jazyk, že církevní kníže slyšel jen to, co miloval. I zdálo se všem vznešeným hostům, jako by se v přítomnosti krále Přemysla věc nesnadná měnila ve věc snadnou a jako by jeho přičiněním byl na dosah ruky zdar a nějaká divná milost.

Když se král vzdálil a když jeho průvod již dávno překročil říšskou hranici, vzpomínal Filip na sladký přízvuk jeho slov a zakoušel jakési štěstí, uváděje si na mysl volnost jeho pohybů. Krátce: Filip si českého panovníka oblíbil a miloval ho tím silněji, čím více štěstí mu skýtala víra, že jednal s Přemyslem jako člověk mocnější.

Rozdíleti královské koruny jest pouhé právo, v jeho užívání se však tají jistota, že ten, kdo jím vládne, je podle pravdy král králů.

Hlad a vzpoura

Když se mezi Filipem Švábským a Otou Brunšvickým schylovalo k srážce, bylo českému králi sebrati vojsko. Přemysl se zavázal k podobné službě v Mohuči; složil tam do rukou Filipových slib, že mu bude k podpoře a zdaru ve sněmích i na válečném poli. Pamětliv těchto přísah, překročil český král s velikým vojskem hranici a bral se na západní stranu.

Bylo to na počátku Přemyslovy vlády a pořádek, který je složen někdy ze strachu a jindy z oddanosti, nezasahoval celé vojsko. Táhl v něm staří sekáči se zjizvenou kůží: jejich štít byl zvrubován strašnými srážkami a jejich meč se ztenčil věčným broušením. Těm lidem vdmychlo tažení starého ducha: jilec pálil je do hrsti a tíha oštěpu rozběšňovala. Zřeli se zvrácenou hlavou na hroty lesknoucích se kopí a divokost a chmurné veselí cloumaly uzdou jejich hřebečků. Jízda, cval a trysk jen jítřily tu jejich prudkou mysl a za nějaký čas se vojsko podobalo skále, jež letí v roklinu. Jeho běh byl čím dále rychlejší a jeho šik se roztahoval a drobil v šír a šír.

Přemysl rozkázal utratiti deset žhářů a zvěšel trojnásobný počet chamtivců, kteří se vrhli na selské komory a kteří hledali slaninu za komínem či v teplých ložích malé ženušky. Říká se, že oprátka – nechť už je ze řeménků nebo z konopného provazu, či nechť je upletena jenom ze slámy – bývá nejlepším poutem, na němž lze vésti vojska. Věc se možná shoduje s pravdou, ale lze na té převýtečné oprátce voditi hlad? – Ach nikoliv! O tom nevypravuje pražádné svědectví! O tom se nezachoval žádný pergamen! Ba naopak! kam lidská paměť sahá, vždy platilo, že hlad chňape i po rukou králů a že vposled přehryže i katovskou oprátku.

Když tedy Přemyslovo vojsko proniklo do kraje, kde dobytek v posledním tažení visel u prázdného žlabu, když vojsko přišlo v končinu, odkud vyhnala sedláčky bída a kde na smetišti dodělával poslední kohout a kde džber spadl do zanesené studně, vrhlo se vojsko na vozy svých pánů a jedlo z jejich mís. Potom se místo

buřičů houpali na větvích katové. Vznegli se půl lokte od země a to (jak se říká) je výška skoku, za něhož člověk s velkou jistotou opustí zem a dosahuje nebe.

Vida hanbu toho tažení udeřil Přemysl s věrnými pány a s věrnými zbrojenci na hladovíci vojsko. Chtěl vraziti s jízdou do pěšího houfu a rozdělití jej a zjímat. Ale proradní bídníci se stáhli do lesů a chtěli se snad bránit. Král znamenal, že by se věc protáhla, odložil tedy tresty a se zbytkem vojska spěchal k Filipovi (a ovšem také z končiny tak málo hostinné). Šel pět dní. Jeho vozy byly tytam, a protože vesnice zely stále prázdnotou a protože nikde nepotkali ani človíčka, dolehl na Přemyslův sbor hlad tak krutě, že ani král neměl, co by pojedl. Minula noc a den, a když pak rozbili po páté tábor, slídlil kdekdo po nějaké zvěři. Jedni procházeli rákosím podle rybníků, aby ulovili vodní slípku či kachnu, jiní šli k lukám, jež se dotýkají lesa, a čekali na srnce nebo na zajíčky.

V králově vojtě byl pak jakýsi Flanderčan jménem Hans, řečený Kaan. Patřil mezi poslední služebníky, neměl pražádné důstojenství a jeho služba byla nízká.

Poslouchal každého, kdo uměl rozkazovat, a byl tak chtivý chvály a uznání, že by byl bubeníku běžel pro komáří sádlo.

Úslužný dobrák Hans se tedy dozví, že král neměl od rána v ústech, a ta věc jej nesmíme skličuje. Sám byl v těle a mohl trávit ze staré zásoby tuku – ale král? Pouhé pomyslení, že si snad utahuje opasek, vhání Flanderčanu slzy do očí. Hans vezme tedy luk i šípy a vytratí se z tábora. Proběhne lesem a jde k pusté vesnici.

Osada ležela pod úbočím vrchu a zdálo se, že pamatuje lepší časy. Byl tam dvorec. Flanderčana napadlo, že se třeba po smetišti toho dvorce prochází nějaká slípka. Zamířil tam, a když vstoupil vyvrácenými vrátky na dvůr, prosmejčil každý kout. Nos vzhůru, hubu nakřivo, okouněl po střechách, kde by snad mohl seděti holub, potom vlezl do chléva a prohlédl špíz. – Nikde nebylo ani chloupku, ani peříčka. Vazáky visely smutně od žlabů a vítr pohyboval v oknech cáry proděravěných měchuřin.

Na Flanderčana padl z té velké tichosti málem strach. Práskl holí, zaklel a krátce počínal si jako bázlivec, který si hraje na hrdinu. – Když tak klel, pootevřely se dveře jedné komory a bylo viděti mnicha, jemuž se v tomto vypravování dostalo již zmínky. Byl to Bernard a držel v náruči beránka, který lízal s jeho dlaně černou sůl.

„Hrome,“ vykřikl Hans, řečený Kaan, „to se mi dobře hodí! Dej ji sem! Dej sem tu ovci! Jářku, abys věděl, nablízku je deset lidí a s dobrými meči a za zády máme veliké vojsko!“

„Pah,“ řekl opět mnich, „je to beránek a byl mi poslán nějakou vyšší vůlí. Chtěl jsem jej utratit již více než třikrát, ale co bys tomu řekl? Nemohu! – Z toho soudím, že milosrdenství, které beránka poslalo do mé náruče, nedovolí ani tobě, ani deseti podobným chlapíkům, abyste ho zabili.“

„Třesky plesky!“ odvětil Hans a rozhlédnuv se a znamenaje, že je mnich sám a že mu nikdo nepřikvačí na pomoc, dal chudřasovi lehkou ťafku a odhodil ho do kouta. Pokud jde o berana, zařízl jej, jako se právě zařezávají ovce, a provlékl jedno z jeho něžných kopýtek mezi šlachou a kostí zadní nohy. Takto beránka svázav, přehodil si jej přes rameno. Byl vesel, těšil se, že mu král poděkuje a že se mu co nejzdvořileji odmění. – Ach, viděl již v duchu, že se stane vznešeným markrabím.

Poháněn tou nadějí běžel ze všech sil a domníval se, že mnich je daleko za ním. Ale chyba lávky! Flanderčan neměl zdaleka tak lehký klus jako Bernard. Vyrazil příliš zprudka a již ve vzdálenosti několika dostřelů byl všecek udýchán. Mezera mezi sluhou a nepravým mnichem se velmi zmenšovala.

Co měl tedy Flanderčan dělat?

Jak? Měl strpět, aby se ten bídák za ním hnal až ke královu stanu?

Hrome, měl si zkazit všechnu naději, že bude pochválen?

Měl postoupit své místo fňukálkovi, který může náhodou tvrditi, že byla ovce jeho?

Ne!

Flanderčan nebyl od přírody břídlí a dovedl podle vlastní chuti opravovat nepříznivý osud. Vzal tedy kůl, na kterém byl beránek

navlečen, a sotva se k němu mnich přiblížil, udeřil jej do hlavy tak silně, že Bernard padl na zem a zůstal ležet málem bez ducha.

Potom pospíchal Flanderčan do tábora! Stáhl svou kořist, skryt před všetečky ji upekl na modřínových větvích, tak dobře, jak jen mohl. Sůl vzal mnichovi; mít ještě stroužek česneku, bylo by to jídlo k pohledání!

Když se král nasytil, zaslechl hluk a náhodou se otázel, kdo se to tam u kotlů zas rve. Jakýsi šlechtic mu odpověděl, že sluha, který přinesl pečení, chce prosit za nějaké dobrodiní a že jej strážé zahánějí z králova okrsku.

„Ach,“ odpověděl panovník, „nikdy jsem nejedl tak chutné krmě. Zdá se mi tedy, že je spravedlivě chlapíka odměniti: ustanovuji, aby sloužil v mé kuchyni a aby pekl skopový zadek týmž způsobem a tak dobře, jako dnes, po všechny časy!“

Nu, býti kuchařem není nic slavného, ale kdož ví! Cesta na vysoká místa stoupá v prudkém srázu a člověk, který chce vystoupit až po sám vrchol, nechť klade opatrně nohy a nechť neskáče!

Flanderčan načerpal útěchu z podobné moudrosti a opásal se zástěrou a jal se mluvit o kuchařství tak, jako by se byl narodil s vařečkou v ruce. Byl šťasten, jedl za dva a v krátkém čase potom nestydatě ztloustl.

Pokud jde o mnicha, je jisto, že procitl ze svého omráčení a že zamířil opět na východ.

Neklid

I Přemysl viděl v Němcích, že zápolením králů upadá říšská moc a poznával či uhadoval vítězení papežovo.

Snad se nesrovnává s obyčejem Přemyslova času, abychom krále spatřovali, jak, čelo ve dlani, zpytuje běh příčin a osudů. Snad se ani nepodobá, že jej němečtí příběhové rozechvívali, ale zajisté pociťoval vlastní štěstí, které se od těch příběhů tak výhodně odráželo a které mu mezi Přemyslovci skytlo zřejmé prvenství.

A je-li tomu tak, mohl se král domnívati, že náhoda jest jeho služebníkem, neboť právě náhoda a nahodilá smrt urovnala sváry knížecího rodu a učinila Přemysla svrchovaným králem. Protože pak nastávala doba roznícení a vroucí víry a protože zázrakové a světci často zjevovali zásahy boží a protože duch a dílo toho ducha tvarem i posláním směřovalo k nebi a protože všechna současná vzdělanost dosvědčovala pravdy nadpřirozeného zjevení, mohl se král ve své pýše domýšleti, že jeho šťastné osudy spřádá strůjce náhod. Podobná víra, podobné vědomí zbavovalo snad krále mnohých pochybností i rozpaků. Měl za to, že upevňuje své vladaření z úradku božího, a chtěl panovati nejen podle jména, ale i podle skutků. Chtěl proniknouti všemi tkáněmi moci, chtěl míti podíl na všem bohatství země, chtěl umenšiti moc županů, chtěl se obohatit, chtěl těžit ze své půdy, chtěl, aby pohraniční prales, který byl největším korunním majetkem, vydal nějaký užitek.

A stalo se, že toto směřování nutností a náhod a proud, který v těch dobách zachvátil národy, jsou učiněny silou a že ta síla proměnila v Čechách způsob života. I ustupovalo před ní uzavřené hospodářství a velkostatek se rozpadával a věci, které v něm měly počátek – to jest řemeslná výroba a obchod – vešly do popředí.

Král pak ve shodě s rodícím se pořádkem a přece bez záměru hledal nové zdroje a skýtal jistotu a bezpečí smlouvy a práva. Zprostředkovával styk i výměnu. Stavěl cesty. Dal raziti oběživý

peníz a ten peníz se stal znakem nového hospodaření a nezměrné moci.

To vše se dalo zvolna a nikoliv bez nesnází, neboť bylo dosti těch, kdo vyznávali dávné mravy a kdo s nelibostí nesli, že je král ruší a znevažuje. Nicméně Přemysl nedbal na námitky a pronajímal po klášterním způsobu panenskou zemi cizím osadníkům. Volal je do pralesa, skýtal jim výsady. Staral se o trh, staral se o kupce a kramářský shon a změna a putování byly mu nadmíru příjemné. Viděl rád cizí obličej. Viděl rád východňany, jak táhnou za zvuků píšťal, a často se pousmál, když v pitvorné modlitbě padali na tvář.

Domníváte se, že se pro konání velikého krále nehodilo, aby obracel pozornost k podobným věcem?

Přemysl důvěřoval své vznešenosti tak zcela a tak beze zbytku, že ji mohl každého dne vystavovat zkouškám!

Což snad orlice či orlové přestávají býti králi a královnami, když si čechrají peří? Což jim nebylo vštípeno do srdce, že kdykoliv vzlétnou, pokryje stín jejich perutí kraj? Což nejsou pány povětří?

Podobným bajkám a podobným příměrům věřil Přemysl s takovou pevností a považoval je za tak jasný obraz vládců, že jich ani nevyslovil a že o nich ani nepřemýšlel. Ležely v jeho citu.

Tak bez úvah a bez starosti, že vezme úhonu, vesele pečoval o zdar prostého díla.

Pokud jde o spásu duše, měl ji král na paměti spíše po stránce zevního konání než po stránce pravé. Domníval se, že Stvořitel, který propůjčil jakési zrnko své moci zhrzeným andělům, nemůže mít v přílišné nenávisti lidské kolísání, a zdálo se mu, jako by v moudrosti, která dovoluje žítí satanům, byla obsažena i příčina zápasu mezi věcmi dobrými a zlými. – Měl, krátce, za to, že co svět světem trvá, střídají se v tom boji porážky s vítězstvími. A chodě po zemi a dotýkaje se pekla, krácel pod nebeskou bání, kde vládne Bůh, který bude souditi stejně lidská toužení jako činy.

„K těm oběma,“ říkával, „je přimíšena špetka ďábelství, neboť i ve snách jsme přemáháni protivenstvím ďáblovým a dopouštíme se hříchů.“

Tak (tiskna na duši tu víru) žil vesele. Byl věrný bez stálosti. Byl oddán Filipovi, myslíval na něho, ale když papež Innocenc III. vypravil k Přemyslovi poselství a když se jal naléhati, aby král odstoupil od Filipa a aby se přiklonil k Otovi Brunšvickému, zdálo se Přemyslovi, že nastává počátek nových věcí.

Papežští vyslancové žádali rychlou odpověď a Přemysl řekl:

„Kristův náměstek je ustanoven ve věcech svatého náboženství. Rozhoduje o tom, co jest pravé, i o tom, co je nepravé. Jeho hlas bývá slyšán a král i knížata ho následují. – Chci tedy s křesťanskou prostností činiti podle papežovy vůle ve všech církevních sporech.

Pokud běží o moc světskou, to jest o vykonávání práv a naplňování jména královského, slýchávám, že ta moc pochází od Boha. Jest tedy odleskem síly boží a má s ní podobný kořen a jediný původ. To je pravda. A chci věřiti, že pro tuto odvozenost přináležejí svatému Otci míti pozor na skutky panovníků a napomínati je k zbožnosti a propůjčovati jim jména a výsady. Za podobné konání platívají králové svatému Otci velikým vděkem, avšak co mohu učiniti já, který jsem podle jména, jež mi přísluší, nebyl osloven ani papežem ani Otou, ale Filipem Švábským? Co mohu učiniti, když – zatím co papež trval v mlčení – utvrzeny jsou svazky mezi mým královstvím a zemí Filipovou?“

„Ach,“ odpověděl Innocencův legát, „nic není snadnějšího, než zbaviti tě přísah. Papež udělí odpuštění a rozvazuje sliby. Není hříchu, vraždy ani krvesmilství, které by nemohl při účinné lítosti smazat. Co vykoná, co zruší, co rozváže, jest pak rozvázáno i na nebesích!“

Při těch slovech nemohl král nemyslit na svou choť Adlétu. Chtěl ji zapuditi a pojal bláhovou naději, že papež rozloučí manželství, které s ní uzavřel a které ho tížilo. Ta touha, ta myšlenka vzplanula v mysli krále Přemysla s velikou silou. Zmocnila se jeho srdce, rozpálila mu duši a vnukla jeho obličej výraz tak vzrušený, že se legát odmlčel a že se kaplani a lidé králova průvodu neodvážili ani pohnout. Tu si král položil dlaně na oční důlky a řekl:

„Běda, vysvitlo mi, že mám duši obtíženu hříchem; a ten hřích není všední, ale je jako propast a jako záhuba! Nic jej nemůže napravit a žádné odpuštění jej nezahladí, leda snad moc, kterou mi připomínáš.“ Potom, nepřipojiv k své řeči žádného vysvětlení, král odešel.

Ale lze něco utajit před duchovními?

Druhého dne vyhledal Přemysla zpovědník a domlouval mu a řekl mezi jiným:

„Urozený králi, včera, když jsi se zmínil o soužení, které se týká velikého hříchu, viděl jsem, jak se změnila barva tvé tváře, a postřehl jsem vzdech, který ti vyrazilo z prsou nějaké uchvácení. – Než budu uveden v biskupskou hodnost, sloužím ti, králi, za kaplana. Jsem prostý kněz, mám nepatrnou cenu, ale ty přede mnou otvíráš tajnici duše a na místě božím mi svěřuješ hříchy. Mám tedy i moc a smím se tázati:

Proč jsi popustil ve svém přátelství k Filipu Švábskému? Proč vítáš legáta? Proč jsi málem hotov přijmouti papežovu vůli, pokud se týká věcí císařských?

Ach, nikoliv z poslušnosti, nikoliv z důvodu nějaké lásky, nikoliv proto, že se změnil tvůj cit, ale z důvodu jiného!

Nechceš snad přiměti svatého Otce, aby rozpojil tvoje manželství? Nepřemýšlel jsi o tom, jak bys zapudil svou choť? Nepřišlo ti na mysl, abys ji poslal do vyhnanství i s dětmi, které jsi s ní zplodil?

Což nesmýšlíš přátelsky se svou milostnou dcerou, která se nazývá Markéta? Což se ti nezželelo synáčka, jemuž na křtu svatém bylo dáno jméno Vratislav?

Proč se tedy od nich odvracíš? Proč ti jsou protivny něžné mravy tvé choti, proč nepřicházíš do její světnice, proč nespíš po jejím boku a proč ji stíháš chladným pohledem?

Činíš to z úmyslu a s rozvahou, či maní?

Nemohu věc rozeznat, neboť v tvé duši se snad často skládá důvod k důvodu a ty obraceje mysl hned sem, hned tam, nemáš prazádný zřetel k tomu skládání a nerozjímáš o svých činech. Já,

který jsem strážce tvých myšlenek, věřím, že tě ďábel zbavuje povědomí a že ti za spánku vkládá doprostřed prsou cit a že mu káže vzrůstati až k příčině nějakého skutku. I zdá se, že za jediné chvíle se v tvém srdci rozhoří ohněm to, co dlouho předtím doutnalo, a to, o čem nevíš, a to, co bylo skryto jako strom uvnitř semene.

Možná, že když jsi mluvil s legátem, zmocnily se tvé duše nějaké nečisté síly, neboť jsi řekl, že prahneš po odpuštění hříchu, a zároveň jsi chystal křivdu královně.

Ach, pane, tvá choť, které se nikdo nevyrovná, jest daleko krásnější, než praví její postava a tvář. Je krásnější, než může být smrtelné tělo, neboť Buh jí vštípil mrav světic a dal jí pokorného ducha a jemnost a prazvláštní půvab. Chová se mírně, bývá povolná a usmívající, i když si jí nevšímáš a když jsou tvé skutky nevěrné a když ji zraňuješ. Její krása a něžný duch jsou čtyřikrát zvětšeny a vzrostly o ten počet, neboť ti, králi, povila tolikéž dětí: první jest Vratislav a dále Markéta a dále Božislava a vposled Hedvika.

Ti všichni jsou jako obrazové mateřských ctností a jako světla, která ji ozařují, a jako stupně.“

„Stvořitel,“ řekl král, „v jehož rukou se sbíhají všechny lidské příběhy, vložil papežskému legátu do úst zmínku o sňatcích mezi příbuznými, která mi osvěcuje věci skryté a která mi připomíná, že jsem pojal za choť sestřenici ze čtvrtého kolena.

To jest, k čemu ukazuje Bůh a zákon! To jest hřích, který mám plakat!

Znelíbila se mi má choť, ale neznal jsem příčiny té nepřízně. Marně jsem se po ní tázal, neboť Adléta byla hodna lásky na počátku i teď při konci našeho společného života. Chválil jsem ji, ale při té chvále jsem cítil, že nějaká vůle odvrací mou hlavu a smazává úsměv s mých rtů.

Odkud se brala ta neláska? – Zajisté z hříchu, který mi Bůh konečně vyjevil!“

Nedlouho potom učinil král to, k čemu se chystal, a vypudil svou choť i s dětmi. Rozloučil se s něžnou Adlétou bez lítosti a věřil, že

ten skutek je ve shodě s vůlí boží a že mu jej vnukl legát. Ani nářky, ani pláč zaznívající z královniých světnic jej nezkrušily. Neslyšel. Přehlédln strašnou bledost Adlétinu, mluvil s chotí jako s cizím člověkem, ale jeho hlas zněl přívětivě.

A taková byla králova tvrdost, že když plakali služebníci, kteří sedlají soumary, a když se všem zželelo krutého rozloučení, on jediný mohl nedbatí. Jeho duch jiskřil a byl jasný jako svit zbroje.

„Krutost,“ pravili někteří lidé, „bijící bez hněvu, je jako mrazivé peklo! – Ach, pohanění, kterého se dopouštíme s dobrým rozumem, více zraňuje a více pálí než nenávisť!“

To pravili jedni, ale lidé urozenější odpovídali nářku jen pokrčením ramen a tu a tam někdo dodal:

„Vy prostáčekové! Čeho se král dotýká, je vždycky právo a vždy věc vznešená a šťastná. – Což neporozumíte uspořádání světa? Což neporozumíte, že jedni se stísňeným srdcem činívají podle zákona, ale druzí že mohou konati, co se jim zlíbí? Těm je totiž nakloněn Bůh a způsobuje, aby jich vůle platila jako ustanovení i zákon. Věřte tedy, že skutky královské se nerovnají skutkům chud'asů.“

Zatím co lid a velmožové přetřásali podobnou řeč, povolal král k svému dvoru Konstancii Uherskou, která slynila spanilostí. Její zrak žhnul, její pleť byla hladká a snědá, její vlas se černal jako havraní křídla, její zoubky se třpytily a větvení drobounkých žilek na jejích skráních zdálo se připomínati mihotání nějaké hlubiny.

Tu Konstancii král miloval a učinil ji svou chotí a královnou. Povila mu tři dcery a synáčka. Král ho dal pokřtiti jménem svého prvorozeného dítěte z předešlého lože, a to zajisté proto, aby naznačil, že Konstancie je jeho ženou skutečnou a že nemá syna podle pravosti jiného a že ten, který byl kdysi nazván Vratislav, je z levého boku a že se nemůže rovnat synu královny Konstancie.

Ale stalo se, že kralevic tak šťastně narozený zemřel v dětinském věku, stalo se, že prozřetelnost neskýtala královně druhého syna a Přemysl marně čekal na dědice. Šest let trvala jeho naděje. Šest let žil šťastně. Šest let spravoval se zdarem zemi. V truhlicích se mu hromadilo zlato a zároveň s bohatstvím rostla a upevňovala se jeho

moc. Ota, na jehož stranu český panovník přešel ve sporu o královskou korunu, potvrdil mu všechny výsady a papež jej zahrnoval přízní. Pokud však jde o svazek s Konstancií a pokud jde o rozvázání sňatku staršího, neučinil Innocenc po králově vůli, ale vyjednával s ním a rozněcoval v Přemyslových prsou marné naděje. Z té příčiny měl papež vrch nad Přemyslovou vůlí.

Špatný sluha

Flanderčan, který kdysi nasýtil krále beraní kýtou, získal si zatím v hradním čeledníku drobet obliby a hodně posměchu. Štěbetal česky, němčinu sypal z rukávu a bylo jej slyšeti ze všech koutů kuchyně. Měl krásný zvyk podpírat si dlaní tvář a držet loket v hrsti. Tak v postavení mudrce prášival o sto šest. Mluvil o rybách, které se prohánějí v moři, a dával najevo, že se těch oblud nalovil až až! Některé prý byly strašně zubaté a měly tlamu zvíci hradních vrat.

Když přestal o rybách, pustil se na obrátku třeba do Svaté země. Dovedl vykládat, kterak tam pálí hvězda betlemská, dovedl mluvit o křižáckých kouscích a hlava nehlava bil hubou Saracény.

Mušským se zdálo, že milý Hans má ty své povídačky ze třetí ruky, ale služičky a ženské, které se dají snáze nachytat, je braly doslova. Tak kuchař mohutněl, pokud jde o jméno i míru opasku.

Jednou se Hans, řečený Kaan, vypravil do podhradí. Prošel Újezdem, stočil se na kamenný most a dostal se až na trh. Tam bylo živo. Z kupeckých vozů vlály pestré látky a kožišiny a řemení a všechno, co lze rozvinout a zavěsit. Kusy těžké: zbraně, pánve, kotle, kladiva, žernov, žoky s obilím a žoky plné chmele ležely na zemi. Hans se jen stěží protlačil uzounkou ulicí. Nějaký všetečka ho chytil za plášť, druhý mu houkal do uší, třetí ho táhl k stánku svého pána, čtvrtý mu bránil udělati krok a křičel francouzský, aby se ráčil pozdržet u zboží z Mauretanie, jež jeho velitel vyměnil za celý lodní náklad pšenice.

Kuchař měl v míšku jediný denárek, ale proč by se nezastavil? Pokýval hlavou, našel chybičku, udělil tucet rad a táhl po svých. Chtěl vyhledati kupce z Nizozemí a vyslechnouti, co je nového tam dole ve Flandřích. Když se konečně prodral k místu, kde tábořivali jeho krajané – a to bylo právě u Petrovy kovárny – zastihl nikoliv přítele, ale starého mrzouta, který před dvěma lety dal milého Hanse vypráskat od svých vozů.

Proč? – Snad se domníval, že má kuchař dlouhé prsty.

Když Flanderčan kupce uviděl, schlípl uši a přitočil se ke kovářovu plůtku. Díval se do prázdna, ale přirozená všetečnost a také touha, aby zakryl rozpaky, vedla jej ke skupině zevlounů, jež stála u kováře a civěla na jeho dílo.

„Copak to dělá?“ myslil si kuchař a postavil se mu těsně za záda.

Petr roztepával tenounký plíšek. Byl právě s prací hotov a chystal se ji vložit do ohně. – Chtěl plíšek roztavit? – Ne. Když se stal vláčný a když již nechřestil, popadl kovář jakousi pramaličkou řezku a přitiskl svou popálenou rukou kovový lístek k jejím oblinám a k jejím závitům. Potom žíhal sošku nad otevřeným ohněm a přejížděl její povrch rozpálenými hřeby.

„Hrome,“ myslil si Flanderčan, „soška se nyní leskne jako ze zlata!“

Při tom pomyšlení se chudásovi tajil dech. Byl všecek zmaten, měl tisíc chutí ohmatat a zvážit sošku v ruce, ale před Petrem seděl jakýsi Armén a díval se mu na prsty. – Ten Armén byl pak barvíř, kterému král vykázal stánek u starého dvorce.

Když Petr figurku pozlatil a když ji stavěl na nízkou stolicí, ozval se za ním výkřik obdivu. Zvědavci neskrblili chválou. Jeden z nich výskal, druhý si zasunul prst do úst a z hloubi chřtánu vydal mocný vzdech, třetí pak, nevěda co říci, udeřil souseda po hřbetě a samým nadšením se pustil do dupání a rozkašlal se jako všichni čerti.

Potom si Petr založil ruce v bok a obrátiv se na své obecenstvo, na znamení díků za tolik uznání se zašklebil a vyplazoval jazyk.

Když kovář a jeho diváci byli v nejlepším, odvázel se někde nablízku osel. Vrazil mezi klisny, způsobil nepořádek.

Co bylo dál?

Arménský barvíř poznal, že je to zvíře jeho, a chtěl je chytit. Nastala strkanice a zmatek nad zmatek. Hřebec řval, klisničky vyhazovaly, z hrnčířského stánku bylo slyšet třesk rozbitých nádob a také ovšem lání.

Když se bouřka přehnala, hledal Armén i Petr figurky. Marná práce, byly ty tam!

Za nějaký čas si flanderský kuchař opatřil šachovnici a vstavil na její políčka zlatého krále se zlatou královnou a krále stříbrného s královnou ze stříbra. Rozkládal svou hru v kuchyni na obrácených dřezech a na pažení oken a krátce kde se dalo. Bradu ve dlani a čelo samou vrásku tvářil se jako hráč, táhl však figurkami, jak se mu utrhl ruka. Toť se ví, že za ním lezlo plno všetečků. Kuchař je odháněl, ale když do čeledníku zabrousil náhodou šlechtic, stříhal Hans ušima a chvěl se toužením, aby ho oslovil.

A to se jednou stalo. Kněz ze vznešeného rodu, jménem Jan, si všiml jeho hry a pravil:

„Brachu, člověk, který se obléká do nádhernějšího pláště, než mu zůstavil jeho otec, se dopouští hříchu. – Víš o tom?“

„Ano, milostivý pane,“ odpověděl Flanderčan. „Co platí o plášti,“ řekl opět kněz, „platí o všem, čeho se dotýkáš. Nesluší se, abys jedl se stříbra a zlata, nesluší se, aby tvá hra byla ušlechtilější, než je tvůj hřbet.“

Potom milostivý pán vzal ty řečené čtyři figurky a hodil kuchaři svůj poloprázdný měšec. Hans byl velmi nešťasten, ale neměl příčinu si naříkat, neboť urozený kněz často potom říkával mezi vznešenými pány:

„V králově kuchyni jest jakýsi Flanderčan a ten chlapík má za ušima!“

Pokuta

Když se naplnil čas, vzrostly Přemyslovy starosti a král se cítil opuštěn. Toužil po mužských potomcích a tu se přiházelo, že někdy zabloudil ve vzpomínkách k Adlétě.

Tehdy zemřel právě Emmerich, bratr Konstanciin, a to byl uherský král a Přemyslův přítel. Ze vzájemného svazku plynula uherské zemi i zemím českým mnohá výhoda, když se však ujal vlády Ondřej, který neměl pražádnou lásku k těm, kdo byli nakloněni Emmerichovi, roztrhán jest ten přátelský svazek a zrušen a proměněn v nenávist.

To je prý druhá příčina, která otřásla místem pravé královny.

A třetí?

Vypravuje se, že spočívá v porážce vojsk Přemysla Otakara.

Když se Přemysl přiklonil k Otovi Brunšvickému, vypověděl mu Filip válku a porazil ho v bitvě při zemském pomezí. Potom Filip rozhněván a popuzen uložil králi, aby zaplatil velikou pokutu, a naznačil, že si žádá, aby Přemysl přijal do svého lože Adlétu a zapudil Konstancii. Wettinové, to jest rod Adlétin, žili s Filipem Švábským v družném svazku a tak bylo podobné přání nasnadě. Přemysl mu rychle porozuměl, ale nic není bláhovějšího než víra, že se jím řídil. Nikoliv! Králova vůle kráčela po vlastních cestách, ale ty cesty byly přemnohé a klikatily se a neměly přímý směr. – Jest tedy lépe přikloniti se k mínění, že tři řečené příčiny složily v králově duši nespokojenost a napětí a neurčitou touhu. Potom měl snad Přemysl za to, že nastává čas, aby povolal své děti a choť. Slyšel, jako by Filipovými ústy k němu mluvila vůle boží i vůle vlastní, a protože hledával vždy jasnější stránku života, učinil, co bylo nutno vykonati, a byl opět šťasten. Příběhy vracely mu starého přítele Filipa i choť i dcery. Miloval je a chtěl všechny přivítat.

Zatím Filip vyslal do Čech posly a žádal, aby jim Přemysl vyplatil sedm tisíc hřiven stříbra. Urození pánové dorazili do Prahy co

nejrychleji, ale vzkaz mohli vyříditi až třetí den po svém příchodu. Když se to stalo, vedl je král do komor.

Velmožové následovali Přemysla jen neochotně. Mračili se a dávali si navzájem na srozuměnou, že se jim nelíbí ani cesta, ani panovník, ani rozmluva. Ale Přemyslovo vyzvání znělo určitě a německým šlechticům nezbyvala volba.

Šli tedy komnatami o nízkých stropích, které páchly ztuchlinou jako špýchary, šli podle beček a tápající v divném soumraku, zlostní a popuzení otvírali pobité dveře. Nebylo jim do řeči, ale král mluvil. Byl zdvořilý, vyslancům se však zdálo, že se v jeho zdvořilosti tají smích.

Když byli prošli podivnými komorami, stanul král v síni, kde na dvou zaklíněných břevnech ležely truhlice stříbra. Bylo jich devět nebo třináct. Bděl nad nimi komorník se třemi služebníky.

„Černíne,“ pravil král, „ukládám ti, abys se svými pomocníky odměřil z těch stříbrných truhlic sedm tisíc hřiven. A dříve, než to vykonáš, nadzvedni všechna víka, aby vznešení poslové spatřili rudné kusy, tak jak byly vytaženy na zemský povrch, a dále kusy zkuté a dále nádoby i mince. Dovol poslům voliti, a až si vyvolí stříbro, které se jim bude nejlépe líbit, dbej, aby sluhové dobře vážili a dobře počítali!“

Řka to, král odešel a velmožové stáli, nevědouce, co by měli činiti. Příčilo se jim nakláněti se nad poklady a nikdo z nich se nechtěl podobat nějakému kupci nebo lichváři. Když minula chvílička ticha a když se dorozuměli kynutím hlavy, řekl nejstarší z nich:

„Šlechtici, německý král, který je veliký, uložil tvému králi pokutu sedmi tisíc hřiven stříbra. Slyšeli jsme, že ty jsi strážcem pokladu; čiň tedy, co ti bylo rozkázáno, a netaž se nás a otevři dveře, abychom se dostali z kobky pod jasnou oblohu!“

Potom vyšli, uvažující o tom, že přední příčina toho podivného uvedení do králových komor je Přemyslova pýcha.

„Král,“ řekl nejvznešenější vyslanec, „je hrdý panovník. Chtěl nám zalepit oči svým bohatstvím a chtěl nás přimět, abychom jako